DÜNYANIN EN TUHAF DİLİ: PİRAHÃ

Manchester Üniversitesi budundilbilim profesörü Daniel Everett Amazonlarda Maici nehri kıyısında yaşayan Pirahã halkının dilini 1977'den beri inceliyor. Everett, Pirahaların arasında toplam yedi yıl geçirdi, buna karşın bulgularını yayınlamaya bugüne kadar cesaret edemiyordu. Çünkü bulgular, büyük popülaritesi olan *doğuştanlık kuramı*na ters düşüyordu; nitekim *genelce* diye kabul edilen ve bütün dünya dillerinde olduğu varsayılan bazı dil(bilgi)sel özellikler Pirahãda yer almıyordu; dolayısıyla çağımızın en ünlü dilbilimcisi N. Chomsky ve S. Pinker için bile bu bulgular dilbilim tartışmalarının odağını oluşturuyor.

Pirahãların en önemli özelliği tutumluluk: Yalnızca üç adıl kullanıyorlar; zaman anlatan sözcükler bulunmuyor; eylemlerde geçmiş zaman yok. Renkleri somut olarak anlatmak da bu dil için önemsiz. Fakat en şaşırtıcı nokta, yantümce olmaması. Pirahãlar *"İşimi bitirince sana gelirim"* gibi bir tümcenin yerine *"İşimi bitiririm, sana gelirim"* der.

Everett "herkes", "tümü/bütünü", "daha çok" gibi sayı sözcüklerini de köylülerden hiç duymadığını söylüyor. Everett "bir"e yakın anlamı olan "hói" diye bir sayı sıfatı duyduğunu, ancak bu sıfatın aynı zamanda "küçük" ya da "daha az" anlamına geldiğini belirtiyor (Örneğin "büyük bir balık" yerine "iki küçük balık"). Pirahãlar işlerini parmak hesabıyla yürütüyorlar.

Columbia Üniversitesi'nden ruhdilbilimci P. Gordon "Science" dergisinde yayınlanan çalışmasında güvercinler ya da şempanzeler sayılardan ne kadar anlıyorsa, Pirahãların da o kadar anladığını, "sayı kavramı" olmayınca sayıları ayırt etmenin de olanaksız olduğunu söylüyor.

Everett Pirahãlara birden ona kadar saymayı öğretmek için sekiz ay uğraşmış, ancak öğretememiş. Everett bunun Pirahãların aptal olduğu anlamına gelmediğini, zekalarının önlisans düzeyindeki bir kişinin zekasından daha düşük olmadığını belirtiyor.

Everett bütün bu olağandışı durumları şöyle açıklıyor: *Dil, kültür aracılığıyla dünyaya gelir. Pirahãların kültürü ise "şimdi ve burada yaşamak" biçiminde özetlenebilir. Sadece doğrudan doğruya yaşananlar anlatılmaya değer bulunuyor. Bütün olaylar konuşma anına bağlıdır. Bu yaşam biçimi soyutlamayı ve geçmişle karmaşık bağlantılar kurmayı engelliyor, böylece dili sınırlıyor.*

Pirahãların çocuklara ad verme yöntemi de ilginç: Çocuğa, herhangi bir yönüyle benzediği bir kabile üyesinin adı veriliyor. *Bugün* ve *şimdi* önemi olmayan şey unutuluyor. Örneğin çoğu kişi dede ve nenelerinin adını anımsamıyor.

Evrensel dilbildisinin özünü sesbilgisinin mi, biçimbilgisinin mi ya da başka bir dilbilgisel ulamın mı oluşturduğu konusu tartışmalı olsa da, dilbilimin duayeni 77 yaşındaki Chomsky'nin tartışmasız kabul ettiği bir şey var: bir yapının kendi kendisinin bir parçası olarak yinelenmesi (Rekursion). Chomky'ye göre yineleme olmadan ne matematik, ne bilgisayar ne de felsefe olurdu. İlke olarak, yineleme olmasaydı yantümce kurmak da olanaksız olurdu. Pinker buna dayanarak diyor ki: Pirahãda yantümce yok ise; *yineleme*, insan dilinin kendine özgülüğünün kaynağı ve nedeni, hatta evrensel dilbilgisinin bir öğesi de olamaz. Bu görüş, Chomsky'nin çürütülmesi anlamına gelir.

Bu bulgular, sözcüklerin düşünceyi belirlediğini savunan B. Whorf'u yeniden gündeme oturtmuştur.

Bugün itibarıyla hiçkimse Everett'in bulgularını doğrulayacak ya da çürütecek durumda değil. Çünkü onun gibi iyi Pirahã bilen yok. Buna karşın Chomsky'nin de çevresinden olmak üzere birçok araştırmacı bu yıl Maici'ye gidip Everett'in bulgularını/savlarını yerinde inceleyecek**. (Rafaela von Bredow'un Der Spiegel'deki haberinden aktaran: Prof. Dr. Tahir Balcı; 17. sayı, 24.4.06, s. 150-152).**